

УДК 808.5: 811.111'276.3–053.2:792.073:32.019.51:654.19
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-1/40>

Цапенко Т.-Є. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНГЛОМОВНИХ ДІТЕЙ 4–6 РОКІВ

Це дослідження присвячене вивченню лінгвальних характеристик дітей 4–6 років. У статті розглядаються фактори, що впливають на формування мовлення дошкільнят, а також етапи його становлення. Приділяється увага особливостям вимови, структури речення і лексичним параметрам мовлення, встановлюється кореляція між дитячим повідомленням і мовленням дорослих. Дорослий впливає на наївний світ дитини, а також є її незаперечним авторитетом, рольовою моделлю, а його вербальна діяльність розуміється дитиною, як еталонна. Аналіз вивчених джерел показав, що у старшому дошкільному віці в дітей починають розвиватися увага і логіка, це оптимізує здатність запам'ятовування й обсяг засвоюваного матеріалу і веде до оцінки себе як самостійної особистості, з чого випливає бажання бути дорослим. Таким чином, діти починають копіювати поведінку дорослих, не тільки калькуючи мовні патерни, але і намагаючись перейняти спосіб мислення і дій. З'являються рольові ігри як спосіб втілення дорослих ситуацій із відповідними поведінкою і прийняттям соціальних ролей. Гра розглядається як невід'ємний етап розвитку ментальних здібностей дитини та її навичок розмовної мови, вона є компонентом соціалізації. В ігровій діяльності зі встановленими правилами та ролями діти ефективніше засвоюють стереотипні гендерні норми поведінки, а саме: діти частіше починають створювати одностатеві групи для спілкування, інтереси хлопчиків і дівчаток стають різними. Дитяче мовлення містить у собі клішоване переконання, відмінну невербальну поведінку, виявляються відмінності у формуванні дитячого повідомлення на структурному рівні. Такі фактори, як емоційність, аналітичність мислення також відображаються у комунікативних типах речень у мовленні хлопчиків і дівчаток від п'яти років.

Ключові слова: дитяче мовлення, дошкільний вік, гендер, комунікація, соціалізація, рольова гра.

Постановка проблеми. Починаючи із середнього дошкільного віку, у дитини всі функції організму проходять фазу активного розвитку. У цей час помітні значні зміни в поведінці дитини, що пояснюється формуванням нервової й опорно-рухової систем. Дитина стає більш рухливою, у її рухів є мета, і вони невербально висловлюють розумові імпульси [7]. Розвиток моторики дозволяє дітям виконувати більш складні завдання, справлятися з деякими побутовими проблемами самостійно. Такі зміни дають поштовх до психологічного та лінгвального розвитку. Психологи дітей раннього дошкільного віку довели, що на цьому етапі дитина більше не асоціює себе з дорослим як щось єдине, ціле, настає первинне усвідомлення себе як окремої особистості [2]. Діти такого віку схильні до прояву своєї індивідуальності, з'являється бажання до пізнання навколишнього світу, вивчення нових предметів, явищ. Всі ці фактори впливають на поліпшення когнітивних функцій: вдосконалюється пам'ять, здатність до концентрації уваги, формуються початкові навички аналітичного мислення, логіка [2; 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням цієї проблеми в різний час займалися як дитячі психологи, так і нейролінгвісти (Ж. Піаже, Л.С. Виготський, С. Цейтлін, Г.А. Урунтаєва, Е.В. Гончарова, І.Ю. Кулагіна). Дослідниками було встановлено, що в дошкільному віці з'являється бажання бути дорослим, виконувати ті самі функції, що і дорослі, проте це прагнення зіштовхується з обмежувальними факторами, такими як відсутність знань, досвіду, а також ставленням старших до дитини, що компенсується розширенням видів діяльності та пізнання [12, с. 26].

Відповідно до спостережень дослідників дитячого мовлення у середньому дошкільному віці мова дітей починає набувати не тільки комунікативну функцію, а й пізнавальну. З розвитком мови відбувається і розвиток образного мислення, оскільки сприйняття світу дитини більш раннього віку зводиться до перцептивних конкретних понять і речей. Стрімко збільшується кількість слів як пасивного, так і активного лексичного словника, дитина дедалі частіше і сміливіше використовує нові слова і їхні форми. Наприклад, у дитячому мовленні іменники

та дієслова правильно узгоджуються в роді та часі, у дитини з'являється чітке розуміння про часовий простір і його співвіднесення з певним мовним кодом, а також діти починають експериментувати з лексичними одиницями, сміливо відтворюючи у своїй мовленнєвій діяльності слова або словоформи, запозичені з мовлення дорослих, однак, на відміну від періоду експресивного мовлення (до двох років), з'являється поняття про правила і норми рідної мови, на підсвідомо-логічному рівні засвоюються основні закономірності вживання базових граматичних форм. Деякі дослідники стверджують, що в цьому віці діти вже вміють складати речення з усіма членами, засвоюють граматичні форми різних частин мови, більшою мірою правильно вживають категорії роду, числа, часу [10, с. 14–16]. Інші вчені дотримуються думки, що мовлення дитини в загальноприйнятому розумінні формується тільки до 7–8 років, а до 5 років воно є калькуванням мовлення дорослих, без усвідомлення комунікативного змісту сказаного [6], що є дуже примітивним співвіднесенням із референтом в об'єктивній дійсності. Окремі вчені дотримуються думки, що в цьому віці діти не розчленовують об'єктивну реальність із фантазіями і, відповідно, наповнюють її уявними друзями, казковими персонажами, змінюючи соціальні ролі залежно від обстановки спілкування (наївний світ дитини: казкові персонажі), звідси народжуються неіснуючі реалії, такі як Бабай, Карлсон, Бугимен та ін.

Постановка завдання. Це дослідження націлене на виділення найбільш істотних особливостей мовлення дитини з фокусом на мовлення англomовних дітей зазначеного віку.

У відомих автору дослідженнях різних лінгвальних аспектів оволодіння дитиною навичок говоріння недостатньо висвітлене та залишає багато аспектів для вивчення психолінгвістичних основ вербальної організації безпосереднього спілкування типу дорослий – дитина в американському медійному просторі. Тому актуальність теми дослідження зумовлюється як високою популярністю, так і гносеологічною важливістю проблеми вербальної організації діалогічного спілкування дітей дошкільного віку.

Об'єктом дослідження є мовлення англomовних дітей 4–6 років.

Предмет становлять своєрідні граматичні та лексичні звороти, характерні для дитячого мовлення зазначеного віку.

Метою дослідження є встановлення вікових особливостей мовлення англomовних дітей дошкільного віку із фокусом на граматичне

оформлення їхніх усних висловлювань. Поставлена мета мотивує конкретні *завдання* дослідження, як-от:

- конкретизацію поняття «дитяче мовлення»;
- розгляд основних характеристик дошкільнят-носіїв англійської мови;
- висвітлення відмінностей між мовленням хлопчиків і дівчаток зазначеного віку.

Основним методом проведеного дослідження є антропоцентричний підхід, який характеризується переведенням уваги зі структурного вивчення мови як окремої системи на її вивчення в контексті функціональної спрямованості, як частини ментальності та культури людини [4]. Дослідник О.Ю. Кущевий відзначає чотири напрями антропоцентричної парадигми дослідження: мова як відображення картини світу, мова у процесі комунікації, роль мови в пізнавальних процесах, спосіб формування та існування мови у людини [7, с. 156]. У роботі активно використовуються метод спостереження, зіставлення, функціональний підхід до мовної діяльності людини (моделювання мови).

Виклад основного матеріалу. Лексична різноманітність мовлення у дітей такого віку відбувається через імітацію мовлення дорослих або дітей старшого віку. Нові слова запозичуються у власний активний словниковий запас дитини і часом використовуються нею в невідповідних комунікативних ситуаціях через неправильне розуміння семантики слів. Таке наслідування мовної поведінки продиктоване прагненням дитини здаватися дорослою, показати, що вона вже багато збагнула і може сприйматися іншими як повноцінний співрозмовник.

З погляду граматичної організації мовлення дитини, зокрема вживання нею конкретних граматичних конструкцій, відзначимо, що у більшості дітей спостерігається тенденція до вживання еліптичних речень поширеного типу [her hair], [beautiful toys], структурно-непредикатних конструкцій типу позначення номінативних референцій, які вживаються з метою залучення уваги. Зазначений факт можна інтерпретувати і як верстку предикатної структури, що має місце у свідомості дитини, але не розкрита в її мовному продукті. З іншого боку, зазначену тенденцію можна розглядати як спрощення мовлення дитини шляхом вживання номінативних конструкцій типу структурно-непредикатних на позначення референта в кожному випадку, наприклад: «All my love like a red red rose», «beautiful toys!» можна розглядати як структурно-непредикатний об'єкт уявної референції.

У дошкільному віці в людини відбувається засвоєння фонематичного слуху і правильності вимови як єдиного компонента у процесі вербалізації. У цьому віці дитина вже відчуває різницю між заданим і відтворювальним звуками [12, с. 91]. Важливим фактором засвоєння фонетичної структури мови також є те, що до 5–6 років більшість дітей вже знають букви та звуки, деякі навчилися читати, що ставить фонологію мови на новий рівень для дитини, яка вже починає зіставляти усне мовлення з письмовим, розглядати мовлення, як щось більш складне, ніж раніше.

В англійській мові дитячому мовленню найбільш поширеними дефектами є відтворення міжзубних приголосних [θ] і [ð], Co-art [tʃ], [dʒ], дзвінких приголосних [r – l], [b – v]. Присутня тенденція до злиття звуків, опущення звуків і часта редукція ударних голосних.

Розглянемо приклад опитування на вулиці (street-talk), де інтерв'юер опитує респондента-дошкільника:

Interviewer: What do you like to do?

Boy: Play with my LEGOs [pleɪ wɪθ maɪ `legəʊθ].

I: What do you like about your girlfriend?

B: Her hair, she shares beautiful toys [ˈfiː fɛr ˈbjuːflɪ tɔɪs].

[<https://www.youtube.com/watch?v=HkUGSNNy4dI>]

Вищевказаний уривок ілюструє такі дефекти мовлення дитини, як злиття приголосних [pl], заміщення міжзубного [ð] на [f] в слові 'with', неточна вимова в слові 'shares' [ʃeəz – ʃef], опущення складу [ti] у слові 'beautiful' – [bjuːflɪ].

Оскільки мовлення є продуктом розумової діяльності мовця, то воно відображає мовні стереотипи його власної картини світу. Мовлення яскраво характеризує рівень інтелектуального розвитку комуніканта, його психо-емоційний стан, допомагає встановити такі фактори, як вік, соціальний стан, стать, статус мовця [8, с. 206].

Часто діти у грі моделюють ситуативну комунікацію дорослих, акцентуючи увагу на взаєминах між ними. Ігрові ролі, послідовність дій і фраз, функції зображуваних персонажів (мама, тато, вчителька, няня) чітко визначені, що також відображає підвищення концентрації уваги, здатності до самоорганізації, а також підсвідомої маніпулятивної поведінки, заснованої на наслідуванні. Звідси ефективним методом розвитку мовленнєвих навичок у дітей вважається ігрова діяльність, яка будується завдяки розвитку образного мислення і бажання наслідувати дорослих [14].

Розглядаючи такі категорії, як вік і стать, варто відзначити, що мовлення дітей у гендерному аспекті має відмінності з найбільш ранніх стадій формування мовлення. Слідом за Б.А. Ермолаєвим, І.А. Беляєвою, І.Б. Морозовою ми вважаємо, що мовлення людини набуває всі характеристики мовленнєвої діяльності дорослого тільки у віці 12–14 років. Так, у процесі дорослішання індивіда мовленнєві особливості стають більш помітними, досягаючи загальноприйнятого рівня гендерних характеристик носіїв мови до початку пубертатного віку, тобто до моменту, коли мовлення дитини вже можна прирівнювати до мовлення дорослого.

Що ж стосується гендерної своєрідності висловлювань хлопчиків і дівчаток, то відмінності, властиві мові різностатевих комунікантів, також помітні й у мовленнєвій діяльності дітей-дошкільників (дошкільнят), а також у дітей молодшого віку. Як стверджує С.Є. Соколова, вже на стадії гуління та голофраз, яка починається у дівчаток раніше, у них визначається велика схильність до вербалізації своєї розумової діяльності. Автор зауважує, що, незважаючи на загальноприйнятту думку, ніби темп мовленнєвого розвитку у дітей чоловічої та жіночої статі є однаковим, можна встановити деякі гендерні особливості дитячого повідомлення [11].

Гендер є основоположною категорією організації соціальної взаємодії чоловіків і жінок, яка визначає їхню поведінку за умов соціалізації, формування системи цінностей, меж і норм, ментальних характеристик [3]. У цій роботі під поняттям «гендер» маються на увазі розпізнавальні особливості ідентичності чоловічої та жіночої статі, що виражаються в різних сферах, як-от: розподіл праці, ролей у сім'ї, соціально задовільна поведінка в суспільстві, відповідність культурологічним нормам. Таким чином, гендер є більш комплексним поняттям, ніж «стать», яке має тільки біологічні характеристики.

Дитячі психологи С.Є. Соколова [11], М.Ю. Ушакова [13] стверджують, що комунікативна поведінка дівчаток тяжіє до вербальності та більшої точності в оволодінні нормами мови, проте їхні висловлювання не є достатньо логічними. Хлопчики, у свою чергу, мають більш розвинене просторове і логічне мислення, але їхнє мовлення менш емоційне та граматично гірше оформлене [13, с. 10].

У процесі аналізу встановлено, що у мовленні дівчаток частіше зустрічаються прості речення, а у мовленні хлопчиків – складні. Такі самі

показники характерні і для мовлення дорослих комунікантів. Цей факт вказує на те, що у хлопчиків логіко-математичний тип мислення превалює вже з раннього віку. Водночас зазначимо, що хлопчики вживають структурно-непредикатні речення значно частіше, ніж дівчатка, а це свідчить про інший тип вербального інтелекту. Вивчення токшоу показало відмінності й у невербальній комунікативній поведінці дітей різної статі. Для хлопчиків використання жестів, міміки, зміни положення тіла або рухів більш характерно, ніж для дівчат такого ж віку. У свою чергу, дівчата прагнуть висловити свою реакцію на репліки співрозмовника вербально. Такі особливості характеризуються більш активною комунікативною та соціальною роллю дошкільнят чоловічої статі.

Іншою рисою, притаманною мовленню хлопчиків, є порівняно більша кількість афірмативних висловлювань, ніж у дівчаток. Дівчатка вживають більше питальних речень, показують готовність вступити в дискусію.

TV-presenter: Do you think Hillary Clinton went to Donald Trump's wedding?

2 girls and a boy together: no... N-O.

TV-presenter: Guess what, she did go.

Girl 1: Why?

TV-presenter: Because at one time they were friends

G 2: What? Why is that?

Boy: I don't get it.

[<https://www.youtube.com/watch?v=9HwRLm4UhZo>]

На прикладі цієї бесіди між телеведучим і дітьми різних статей ми спостерігаємо, що здивування в дітей на відповідь ведучого викликало в дівчат реакцію питальну: «Чому? Як таке може бути?», а у хлопчиків – стверджувальну: «Я цього НЕ розумію».

Привертає увагу той факт, що хлопчики, як і дівчатка зазначеного віку, схильні повторювати патерни та фрази ведучого, відповідати на питання вже наперед заданою в питанні лексико-граматичною структурою. У їхньому мовленні найчастіше фігурує одна й та сама лексика, що відбувається не через незнання великої кількості слів, які до цього віку вже є в пам'яті й активному вокабулярі дитини, а через активне використання вже успішно застосованих шаблонів.

Мовлення дівчаток більш предметно спрямоване: під час характеристики предметів і явищ більша увага приділяється їхнім рисам, таким як колір, форма, розмір. Увага хлопчиків-дошкільнят більш направлена на функції предметів, наприклад, швидкість, дію, причину. Сприйняття дітей цього віку все ще залишається глобальним. Дуже часто діти концентрують увагу на другорядних ознаках, не звертаючи увагу на більш значущі, помітне логічне «перескакування» з теми на тему [12, с. 115–116].

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз дозволяє встановити фактори, які впливають на засвоєння мовлення рідної мови у дітей дошкільного віку, а також механізми та ступінь його розвитку. Виявлено взаємозв'язок між фізіологічними та соціальними аспектами формування мовлення, цілісність яких сприяє ефективному засвоєнню мовних норм. Аналіз теоретичних джерел підтвердив важливість навколишнього комунікативного середовища, авторитетної ролі дорослого як носія еталону мовного коду, що успішно запам'ятовується і калькується дітьми у процесі розширення їхнього власного лексико-синтаксичного словника. Визначено важливість соціально-гендерних ролей і їхню соціальну значимість у мовному онтогенезі.

Список літератури:

1. Беляева И.А. Высказывания субъективной оценки в формировании линий коммуникации «вопрос-реакция на него». *Вісник Харківського державного ун-ту*. 1995. № 384. С. 37–39.
2. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. Москва : Академия, 2009. 327 с.
3. Горошко Е.И. Гендерная проблематика в языкознании. *Введение в гендерные исследования : учебное пособие* : в 2 ч. / под ред. И. Жеребкиной. Санкт-Петербург : Алетей, 2001. Ч. 1. С. 508–542.
4. Дементьева И.А. Антропоцентрический подход к исследованию когнитивной и лингвокультурной деятельности человека. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2013. № 2. С. 176–180.
5. Ермолаев Б.А. О стратегиях коммуникативного взаимодействия личности и группы. *Текст и коммуникации : сборник научных трудов*. Москва, 1991. С. 117–127.
6. Кулагина И.Ю. Развитие ребенка от рождения до 17 лет. Университет российской академии образования. URL: <https://ipk74.ru/upload/iblock/7de/7dee11d66bbd359ac51cf1038655ba85.pdf>.
7. Кущева О.Ю. Антропоцентрическая парадигма в современной лингвистике. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2006. № 4. С. 155–156.
8. Морозова И.Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія. Одеса : Друкарський дім, 2009. 384 с.

9. Педагогика периода дошкольного детства : учебное пособие / Е.В. Гончарова, Т.А. Дергунова, Н.Л. Жмакина и др. ; под общ. ред. Е.В. Гончаровой. Нижневартовск : Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2008. 227 с.
10. Ранняя диагностика нарушений развития речи. Особенности речевого развития у детей с последствиями перинатальной патологии нервной систем: клинические рекомендации / под ред. Н.Н. Володина, В.М. Шкловского. Москва : РАСПМ, 2015. 57 с.
11. Соколова С.Е. Гендерные различия в развитии речи детей дошкольного возраста. *Дошкольная педагогика*. 2013. № 2. С. 14–16.
12. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология : учебное пособие. Москва : Академия, 2001. 336 с.
13. Ушакова М.Ю. Гендерные особенности речи детей дошкольного возраста : автореф. дисс. ... канд. психолог. наук : 19.00.07. Иркутск, 2006. 22 с.
14. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.

Tsapenko T.-Ye. V. PECULIARITIES OF SPEECH CHARACTERISTICS OF ENGLISH-SPEAKING INFANTS AT THE AGE OF 4–6

The investigation is dedicated to lingual characteristics of 4–6-year-old infants' speech. In the article we look upon the factors that influence formation of speech and its becoming in pre-schoolers. Attention is paid to the peculiarities of pronunciation, sentence structure and lexical parameters of speech. Correlation between infant message and adults' speech is set. An adult impacts naive child's worldview and is taken by a child as their undeniably authoritative person, role model, and his communicative behaviour as speech standard. The analysis shows that at a senior pre-school age children start to evolve attentiveness and logic, that leads to the expansion of the ability to memorizing and material assimilation. Considering this fact, an individual gets apt to self-evaluation as a separate personality that begets the desire to become grown-up. Thus, children start to imitate adults' behaviour, not just tracing speech patterns, but trying to inherit their way of thinking and acting. There appear role plays as a method of imitation of adults' situations with the corresponding behavior and social roles. The play is studied as inherent stage of infant mental abilities and speech skills development, as well as the component of socialization. In playing with the set rules and roles children most effectively acquire gender stereotype standards of behavior. Kids start to form same-gender groups for communication, girls' and boys' interests start to differ. Children's speech contains cliché conviction, peculiar non-verbal behavior, the differences in infant message on the syntactic level are traced. Such factors as emotionality, analytical thinking are reflected in communicative types of sentences in boys' and girls' speech from the age of 5.

Key words: *infant speech, preschool age, gender, communication, socialization, role play.*